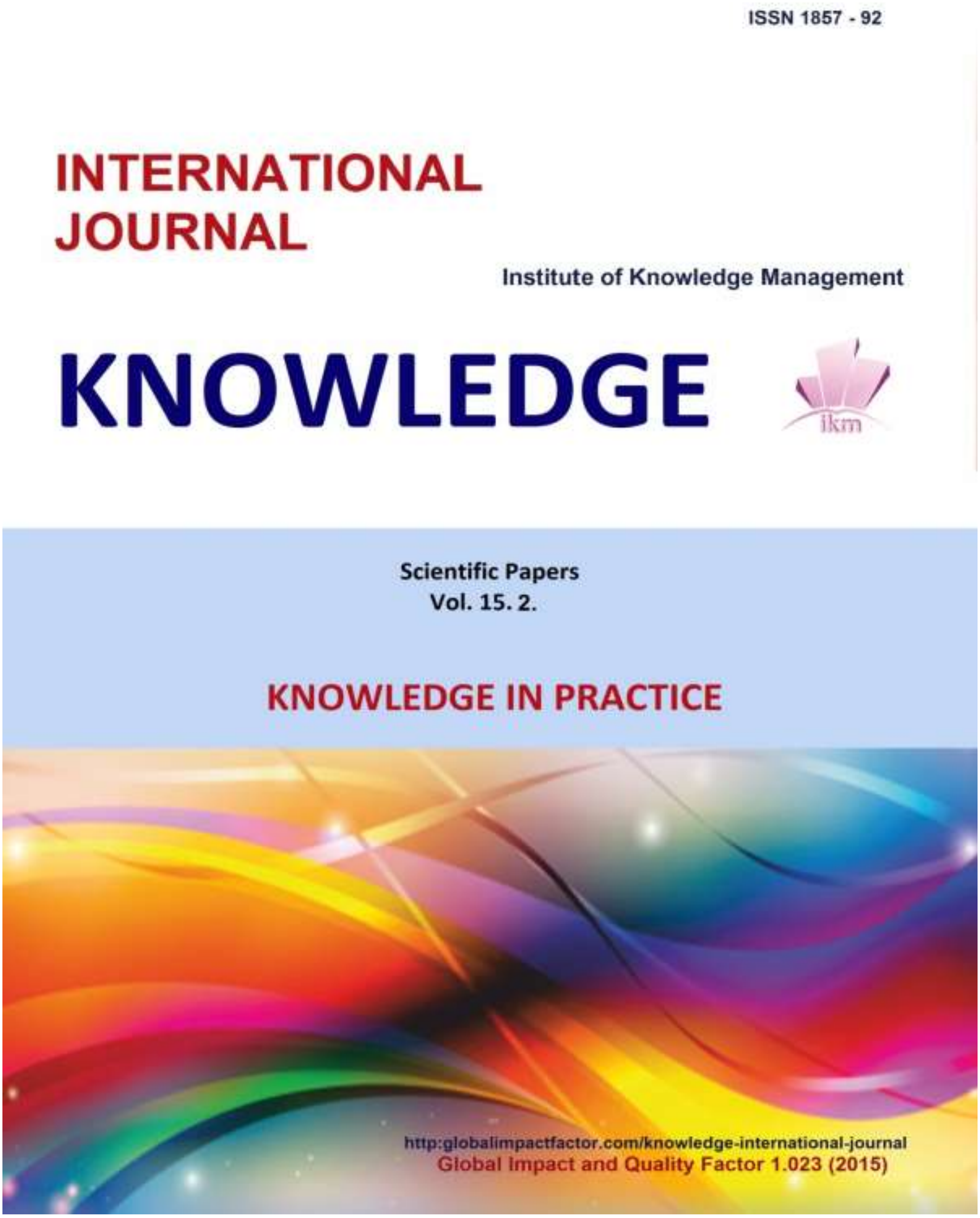
ISSN 1857 - 92
INTERNATIONAL JOURNAL
Institute of Knowledge Management
KNOWLEDGE
ikm
Scientific Papers
Vol. 15. 2.
KNOWLEDGE IN PRACTICE
http:globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal
Global Impact and Quality Factor 1.023 (2015)

KNOWLEDGE

INTERNATIONAL JOURNAL

SCIENTIFIC PAPERS

VOL 15.2

16-18 December, 2016

Bansko, BULGARIA

INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT

SKOPJE, MACEDONIA

KNOWLEDGE

International Journal Scientific papers Vol. 15.2

EDITORIAL BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Predrag Trajković PhD, Jove Kekenovski PhD, Svetlana Trajković PhD, Zivota Radosavljević PhD, Margarita Koleva PhD, Mile Matijević PhD, Nonka Mateva PhD, Rositsa Chobanova PhD, Aleksandar Nikolovski PhD, Marija Knezević PhD, Snežana Miličević PhD, Irina Singaveskaya PhD, Dzulijana Tomovska PhD, Oliver Dimitrijević PhD, Nedzat Koraljić PhD, Nebojsha Pavlović PhD, Nikolina Ognenska PhD, Dimitrija Popovski PhD, Lisen Bashkurti PhD, Tome Naumov PhD, Trajce Dojcinovski PhD, Jana Merdzanova PhD, Zoran Srzentić PhD, Nikolai Sashkov Cankov PhD

Preparing and correction: Liljana Pushova

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

For editor
Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE

International Journal Scientific Papers Vol. 15.2

ISSN 1857-92

SCIENTIFIC COMMITTEE

President: Academic, Prof. Vlado Kambovski PhD

- Prof. Robert Dimitrovski PhD, Faculty of Management, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD, Dean, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Paul Sergius Koku PhD, Florida Atlantic University (USA)
- Prof. Cesar Birzea PhD, University of Bucharest (Romania)
- Prof. Rosica Cobanova PhD, Bulgarian Academy of Sciences (Bulgaria)
- Prof. Aleksandar Nikolovski PhD, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade (Serbia)
- Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, (Serbia)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University "Goce Delcev", Shtip (Macedonia)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO , Bitola (Macedonia)
- Prof. Sasho Korunoski, Dean, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Cvetko Andreevski, Vise rector, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Margarita Koleva PhD, Dean, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Aleksandar Donchev, MIT University, Faculty of Law, Skopje (Macedonia)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovic, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Ljupco Naumovski PhD, Forum for Mobility and Research, Bitola (Macedonia)
- Prof. Oliver Iliev PhD , Faculty of Communication and IT, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Dimitrija Popovski PhD, Faculty of Sport, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Ilija Nasov PhD, Research and Development center PLASMA, Skopje (Macedonia)
- Prof. Sashko Plachkov PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Ivan Petkov PhD, Rector, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Vladimir Lazarov PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Tosko Krstev PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)

- Prof. Antoanela Hristova PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Aleksandar Korablev, PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petrsburg State Forest Technical University, Saint Petrsburg (Russian Federation)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
-Prof. Isa Spahiju PhD, International Balkan University (Macedonia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technologogical Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (Macedonia)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Sasha Kicoshev PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics , University of Novi Sad , Subotica (Serbia)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof. Zoja Katru PhD, Prorector, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof. Mustafa Kacar PhD, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting
- Prof. Stojan Ivanov Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolver Hampton, (United Kingdom)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity , Sofia (Bulgaria)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Baki Koleci PhD , University Hadzi Zeka , (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, (MNE)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof. Nedjad Korajlic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina) - Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)

- Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of law University of Kragujevac (Serbia)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Svetlana Trajkovic PhD, High School of applied professional studies, Vranje (Serbia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus – Faculty of Management, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Rumen Stefanov, PhD, Dean, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, Dean, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Snezana Stoilova, PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola(Macedonia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Vasil Zecev PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Nikola Bozkov PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Vasil Pehlivanov PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies "Hipokrat", Bujanovac (Serbia)
- Prof. Erzika Antic PhD, High medicine school for professional studies "Hipokrat", Bujanovac (Serbia)
- Prof. Jelena Stojanovic PhD, High medicine school for professional studies "Hipokrat", Bujanovac (Serbia)
- Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University "Vasil Levski", Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High medicine school for professional studies "Hipokrat", Bujanovac (Serbia)
- Doc. Ana Dzumalieva PhD, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad (Bulgaria)
- Doc. Marija Kostić PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Sandra Živanović PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Snežana Milićević PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Nebojsa Pavlovic PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)

ORGANIZING COMMITTEE

- Robert Dimitrovski PhD, Faculty of Management, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Venelin Terziev PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Snežana Milićević PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
-Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade (Serbia)
- Evdokia Petkova, South West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad (Bulgaria)
- Marios Miltiadou, PhD, Aristotle University of Thessaloniki (Greece)
- Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Ana Dzumalieva PhD, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad (Bulgaria)
- Georgi Georgiev PhD, National Military University "Vasil Levski", Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Isa Spahiu PhD, International Balkan University (Macedonia)
- Suzana Samarxiu, PhD, University "Aleksandar Moisiu", Durres (Albania)
- Violeta Dimova, PhD, University "Goce Delcev", Stip (Macedonia)
- Mirjana Borota – Popovska, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Izet Zeqiri, PhD, South East European University, Tetovo (Skopje)
- Ekaterina Arabska, PhD,Vasil Levski National Military University, Veliko Tarnovo (Bulgaria)
- Nebojsa Cvetanovski, PhD, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)

Contents

INFLUENCE OF HUMAN CAPITAL AND THE RULE OF LAW ON GDP: EUROPEAN COUNTRIES' COMPARISON 507
Sinisa Zaric, PhD 507
Vojislav Babic, PhD........ 507
CHARACTERISTICS OF THE MACEDONIAN MILLENNIAL GENERATION: QUALITATIVE STUDY 513
Marija Topuzovska Latkovikj, Ph.D........ 513
Mirjana Borota Popovska, Ph.D 513
CHALLENGES TO SOCIAL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN BULGARIA........ 517
Venelin Terziev, PhD, D.Sc........ 517
Ekaterina Arabska, PhD........ 517
Robert Dimitrovski, PhD 517
Liljana Pushova, MSc 517
CONCEPTUAL AND NORMATIVE BASES FOR DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN BULGARIA 527
Venelin Terziev, PhD, D.Sc........ 527
Ekaterina Arabska, PhD........ 527
Robert Dimitrovski, PhD 527
Liljana Pushova, MSc 527
CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND THE COMPETITIVENESS BEHAVIOR MODEL 537
Nedka Nikolova, Ph.D 537
Sevdalina Dimitrova, Ph.D, D.Sc 537
FROM CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY TO SOCIAL BUSINESS........ 543
Sanja Nikolic, PhD........ 543
Sreten Miladinoski, PhD........ 543
POSSIBILITIES OF BENCHMARKING FOR MEASURING THE EFFECTIVENESS OF THE HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN THE ORGANIZATIONS 549
Milena Tepavicharova, Ph.D 549
ENTREPRENEURIAL ACTIVITY AS A FACTOR FOR ECONOMIC GROWTH IN MACEDONIA 555
Dori Pavloska - Gjorgjieska, Ph.D........ 555
SIMBYCID BLENDED LEARNING ENVIRONMENT FOR ENTREPRENEURIAL COMPETENCES........ 561
Bistra Vassileva, Ph.D. 561
USABILITY OF KNOWLEDGE OF PRACTICE - POWERFUL ENGINE OF SUCCESS IN THE FAMILY ENTERPRISE 567
Marija Georgievska........ 567
Ljubisha Nikolovski........ 567
SOCIAL INTEGRATION IN THE EUROPEAN UNION 573
Dorina Gjipali 573
APPLICABILITY OF THE CHANGE IN ACCOUNTING ESTIMATES IN FINANCIAL-ACCOUNTING METRICS OF ENTERPRISES 579
Valentina Staneva, PhD 579
COMPANY LIQUIDITY INCREASING BY INCORPORATION OF ELECTRONIC INOVATIONS IN THE CASE OF JKP “ PARKING SERVIS” NIŠ........ 585

Maja Randjelović, MSc 585
Marko Janković, PhD..... 585
Dejan Dimitrijević, MSc..... 585
ENHANCING THE DEVELOPMENT OF PRIVATE PENSION MARKET IN ALBANIA..... 591
Mimoza Kaçi, PhD..... 591
Patris Poshnjari, PhD 591
REPUBLIC OF MACEDONIA AND POSITIVE SIDES OF ITS MEMBERSHIP IN WORLD BANK 597
Aleksandra Cibreva - Jovanovska, PhD..... 597
Biljana Buzlevski, PhD..... 597
Aleksandar Dejanovski, PhD 597
TRADE IMPLICATIONS OF BREXIT..... 605
Emilija Miteva-Kacarski 605
Janka Dimitrova 605
THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS BROUGHT ON SIGHT A NEW WORLD ORDER 611
Zorica Siljanovska, PhD 611
Mirjana Matovska, PhD..... 611
Elena Karovska 611
PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN E-COMMERCE 615
Igor Kambovski, Ph.D 615
IMPLANTING OF THE POSTULATES OF NEW PUBLIC MANAGEMENT IN PUBLIC ADMINISTRATIVE SYSTEMS 619
Dejan Vitanski, Ph.D 619
Natasha Vitanska M.A 619
MARKETING PRACTICES OF SMALL AND MEDIUM SIZED ENTERPRISES (SMEs)..... 625
Marina Kantardjieva, PhD 625
Dragana Cifliganec, PhD 625
SOCIAL MEDIA AND TRANSPARENCY IN THE PUBLIC SECTOR 629
Milena Tepavicharova 629
Lyudmila Boykova..... 629
SOCIAL MEDIA IN BUSINESS ACTIVITIES OF BULGARIAN SMEs..... 635
Plamena Palamarova..... 635
SOCIAL NETWORK SITES: A PLACE FOR VIRTUAL AND REAL CONFLICTS..... 641
Milena Tepavicharova 641
Lyudmila Boykova..... 641
THE PROCESS OF VALUATION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS WITH SPECIAL EMPHASIS ON THE BRAND 647
Zoran Todorović, PhD 647
CONTINUOUS LEARNING AND DEVELOPMENT IN ORGANIZATIONS 657
Shekerinka Ivanovska, Ph.D 657
DEVELOPMENT OF THE ATTITUDE TO THE EDUCATIONAL CHANGE 663
Valentina Sharlanova, Ph.D..... 663
ACHIVEMENT MOTIVATION AS PREDICTOR OF TEACHERS' ORGANIZATIONAL COMMITMENT..... 671
Ana Jovancevic 671
Zorica Markovic, PhD 671
MOTIVATION TO START WORKING AS A SOCIAL PEDAGOGUE/WORKER..... 677
Maria Dishkova, PhD..... 677
FUNCTIONAL KNOWLEDGE ASSUMPTIONS FROM THE STUDENTS' PERSPECTIVE..... 683
Dragana Bogavac, Ph.D..... 683

Tatjana Milosavljević Đukić, Ph.D 683
OPEN TRAINING OF STUDENTS 689
Yordanka Peicheva, PhD 689
EXTERNAL ASSESSMENT IN THE EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA 695
Biljana Ivanova, M. A. 695
Dragana Kuzmanovska Ph. D. 695
OPPORTUNITIES FOR MENTORING PROCESS OF BULGARIAN SCHOOL 699
Margarita Slavova Peneva, PhD 699
METHODOLOGY FOR WORK WITH TEXT PROBLEMS IN MATHEMATICS FOR FIRST GRADE 707
Gabriela Kirova, PhD 707
PERCEPTION OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT BY STUDENTS OF MATHEMATICAL SCHOOL “PETER BERON”, VARNA - MULTI-VARIED STATISTICAL ANALYSIS 713
Radka Tomova, Ph.D 713
Petinka Galcheva, Ph.D 713
Antoaneta Hineva 713
Renaj Rafi 713
APPLYING KNOWLEDGE IN MACEDONIAN LANGUAGE AND STIMULATING STUDENTS’ CREATIVITY 719
Blaga Paneva, MA 719
Jordana Todorovska 719
ACQUISITION AND DEVELOPMENT OF KNOWLEDGE IN PRESCHOOL EDUCATIONAL PROCESS ON THE BASIS OF MUSICAL CONTENT 725
Biljana M. Pavlović PhD 725
Dragana Cicović Sarajlić PhD 725
Anđelka Kovač, MSc 725
ARE THERE CULTURAL IMPEDIMENTS TO COLLABORATIVE LEARNING BETWEEN MALE AND FEMALE STUDENTS IN MACEDONIA? AN EXPLORATORY STUDY 731
Artina Zeqiri 731
LEARNING A COMPLEX TERNARY MUSICAL FORM VIA AN ELECTRONIC TEXTBOOK FOR THE 6TH GRADE OF THE SECONDARY SCHOOL 733
Krasimira Georgieva Fileva – Ruseva, Ph.D 733
ORGANIZATIONAL DETACHED STRUCTURES FOR CHILDREN AT A YOUNG AGE - FACTOR FOR THEIR FORMING AND DEVELOPMENT 739
Marinela Grudeva,PhD 739
Yordanka Dimitrova, PhD 739
SPECIAL FEATURES OF EDUCATION OF THE CHILD IN EARLY AGE IN A CHILD'S NURSERY 747
Marinela Grudeva, PhD 747
Yordanka Dimitrova, PhD 747
THE USE OF INFORMATION COMPUTER TECHNOLOGY IN TEACHING BULGARIAN LANGUAGE AND LITERATURE TO CREATE INTEREST AMONG STUDENTS IN TERMS OF MULTICULTURALISM 755
Margarita Dimitrova, Ph.D 755
Vasil Dimitrov 755
STATISTICAL PROCESSSING AND ANALYSIS OF RESEARCH RESULTS IN THE AREA OF STUDENT SAFETY BASED ON THE EXAMPLE OF BOTH PRIVATE AND PUBLIC SCHOOL 761

Aleksandra Penjisevic, MSc 761
Sinisa Dostic, Ph.D 761
PROJECT-BASED LEARNING IN PRE-SCHOOL SETTINGS: NATURAL CHILDRENS' INQUISITIVENESS COULD BE CULTIVATED 769
Elena Rakidzhiyska 769
LOOKING FOR NOTHING AND FINDING SOMETHING: LEARNING AND KNOWLEDGE TRANSFER WITHIN CULTURAL CONTEXTS 773
Paul Sergius Koku 773
Izet Zeqiri 773
DEMOCRATIZATION VIS-À-VIS INTEGRATION 777
Ivica Josifovic, PhD 777
Zlatko Keskoski, PhD 777
THE IMPACT AND EXPECTED CONSEQUENCES OF ILLEGAL MIGRATION ON THE SAFETY OF THE COUNTRIES OF BALKAN ROUTE 783
Zlate Dimovski, Ph.D 783
Kire Janev, M.Sc 783
INDIA – PAKISTAN RELATIONS FROM FOREIGN POLICY PERSPECTIVE 789
Daniela Cvetanovska, M.A. 789
Katerina Danilova, LL.M 789
Aleksandar Kitanovski, Ph.D. 789
SOME PERSONAL CHARACTERISTICS OF JUVENILE DELIQUENCY AND ITS PERPETRATORS IN THE TERRITORY OF THE BASIC COURT IN GOSTIVAR DURING 2002-2006 793
Ersin Sulejmani, M.Sc 793
THE NECESSITY OF CONTINUOUS REFORMS IN 799
PUBLIC ADMINISTRATIVE SYSTEMS 799
Dejan Vitanski, Ph.D 799
MENTORING AT-RISK YOUTH – EFFECTS OF BULGARIAN PRACTICAL IN COMMUNITY-BASED INFORMAL PROGRAM FOR SOCIAL SUPPORT 807
Katerina Zlatkova-Doncheva, Ph.D 807
REFORMER IN LIBRARY EDUCATION 815
Penka Tsoneva, DSc 815
THE NATIONAL ADVOCACY CAMPAIGN IN BULGARIAN LIBRARIES- ACHIEVEMENTS, ISSUES AND PRACTICAL KNOWLEDGE 821
Dobrinka Stoykova, PhD 821
Rumelina Vasileva, PhD 821
COMPARATIVE ANALYSIS OF DOMESTIC AND FOREIGN TOURISTS OF THE WESTERN BALKANS 827
Aleksandra Vidovic, PhD 827
Dejan Cudic 827
MODERN STATE OF TOURISM IN SHUMEN DISTRICT 831
Vanya Vasileva, PhD 831
THE CHRONIC CARE MODEL FOR PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS 839
Boryana Levterova, PhD 839
CONTRIBUTION OF BIOETHICAL KNOWLEDGE IN SOLVING IMPORTANT PRACTICAL ISSUES IN THE FIELD OF PUBLIC HEALTH 845
Emilian Radev, Ph.D. 845
Radka Goranova- Spasova, Ph.D 845

STUDENT'S OPINION ON THE USE OF INFORMATION SYSTEM FOR ASSESSING AND MONITORING THE QUALITY OF EDUCATION AT THE MEDICAL UNIVERSITY – PLOVDIV 849
Kristina Kilova 849
Rumyana Stoyanova 849
SOCIAL RESPONSIBILITY IN ADVERTISING HEALTHCARE SERVICES 853
Miglena Tarnovska, Ph.D 853
Gergana Petrova, Ph.D 853
Momchil Mavrov, Ph.D 853
TRAINING TO DEVELOP COMMUNICATION SKILLS OF STUDENTS FROM THE MEDICAL COLLEGE OF TRAKIA UNIVERSITY 859
Hristina Milcheva 859
Mariya Dimova 859
THE ETHYCAL PRINCIPLES OF PROESSIONAL CONDUCT BETWEEN THE CODE OF ETHICS OF THE BULGARIAN SOCIAL WORKERS AND THE CANADIAN ASSOCIATION OF SOCIAL WORKERS CODE OF ETHICS 863
Gergana Avramova, PhD 863
RELIGION AND BELIEFS OF THE TURKISH PEOPLE WHO LIVE IN THE VILLAGE DOLNO KOLICHANI IN SKOPJE – MACEDONIA 869
Selçuk Kürşad Koca 869
SUGGESTIONS FOR THE MISTAKES THEY DO ON THE WRITING SKILLS FOR THE MACEDONIANS WHO LEARN TURKISH LANGUAGE 875
Furkan Kurt 875
THE WEDDING TRADITIONS IN MACEDONIA 881
Mahmut Celik, PhD 881
Imer Yusufi, M.Sc. 881
Alirami Ibraimi, M.Sc 881
ARCHITECTURE OF INTERNET OF THINGS 885
Filip Tsvetanov, PhD 885
Georgi Hristov 885
Ivanka Georgieva, PhD 885
CLOUDY TECHNOLOGIES IN INDUSTRY 891
Georgi Hristov 891
Filip Tsvetanov, PhD 891
Ivanka Georgieva, PhD 891
“TWITTER - THE NEW MEDIA OUTLET OF THE OFFICIAL INSTITUTIONS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA” 899
Venera Gudachi 899
PARASITE FAUNA IN COMMON CARP (*CYPRINUS CARPIO* L., 1758) FROM CYPRINID FISH FARM IN PELAGONIA REGION (BITOLA, MACEDONIA) 903
Dijana Blazhekovikj – Dimovska, Ph.D 903
PHOTOSYNTHETIC STATUS, ORGANIC PRODUCTION AND ACTIVITY OF THE ENZYME ALFALFA (*MEDICAGO SATIVA* L.) COLLECTED FROM DIFFERENT SITES IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA 909
Valentina Butleska - Gjoroska 909
Lenka Cvetanovska 909
Marija Krstikj 909
STRACH - STRUCTURE, PROPERTIES AND APPLICATION 915
Filip Jovanovski 915
Blagica Cekova 915

Viktorija Bezhovska 915
EROSION OF THE LAND AND ITS PREVALENCE IN REPUBLIC OF MACEDONIA 921
Blagica Cekova 921
Vlado Velkoski 921
Tode Kasapinov 921

DEMOCRATIZATION VIS-À-VIS INTEGRATION

Ivica Josifovic, PhD
Faculty of Law, University of Goce Delcev - Stip; ivica.josifovik@ugd.edu.mk
Zlatko Keskoski, PhD
Faculty for Detectives and Security, FON University; z.kesko@gmail.com

Abstract: At the meeting of the European Council in Copenhagen in June 1993 that determined the criteria for membership in the European Union, democracy was given first mention among the conditions that applicant countries must respect. The priority given to democracy by the European Union leaders reflects the fact that it is considered as a core element of European political identity, and an essential characteristic for countries wishing to be admitted to the EU. The European Union's insistence on guarantees of democracy on the part of future members is not based on altruism, but rather on self-interest, for it arises from the belief that the process of European integration cannot function with members who do not subscribe to democratic principles or whose practical application of them is inadequate. The aim of the paper, drawing on experience of the past and understanding of the present, is to offer lessons for the future conduct of European Union policy in the region. The Copenhagen criteria represent rules which define whether one country is capable for European Union membership. It is a matter of three basic criteria: political criteria; economic criteria; and legal criteria implying the acceptance of *acquis communautaire*, capability of undertaking the membership commitments and obligations. The paper aims at elaborating the democratization process of the Balkan states, among others and the Republic of Macedonia, having in mind that all aspire for European Union membership, but faces with internal issues and problems, thus making the democratization process of their societies more difficult. It is considered that the democracy is the first and fundamental precondition for eventual start of negotiation process, respectively should be on high level by the time the accession negotiation decision is given. The paper elaborates the manner in which the European Union and Balkan states are facing the democratization process in order to give one perspective and brighter picture on the Euro-integration approach. Regarding the Republic of Macedonia, in this present context, it is difficult because of the open issues with its neighbors and decision-making process by the European Council regarding the start of negotiations, which on the other side lead to disorder of internal political juncture and set-back in the integration process. Also, a short brief of the political crises in the Republic of Macedonia is given and the (un)successful engagement of the European Union in solving the two-year political crisis At the end of the paper a conclusion is given based on the past experiences and understanding the present, offering lessons learned for future EU policy engagement in the region.
Keywords: Democracy, integration, European Union, Republic of Macedonia.

ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА VIS-À-VIS ИНТЕГРАЦИЈА

Проф. д-р Ивица Јосифовиќ
Правен факултет, Универзитет Гоце Делчев - Штип; ivica.josifovik@ugd.edu.mk
Проф. д-р Златко Кескоски
Факултет за детективи и безбедност, ФОН Универзитет; z.kesko@gmail.com

Апстракт: На состанокот на Европскиот совет во Копенхаген во јуни 1993 година на кој беа утврдени критериумите за членство во Европската унија, на демократијата и беше даден посебен нагласок меѓу условите кои државите-апликанти мора да ги почитуваат. Приоритетот даден на демократијата од страна на лидерите на Европската унија го рефлектира фактот дека претставува суштински елемент на Европскиот политички идентитет и суштинска карактеристика за државите кои сакаат да бидат примени во Европската унија. Настојувањето на Европската унија за гарантирање на демократијата од страна на идните држави-членки не е засновано на алтруизам, туку повеќе на личен интерес, откако произлегува од верувањето дека процесот на европската интеграција не може да функционира со членки кои не се приклучуваат кон демократските принципи или чија практична примена на истите не е адекватна. Критериумите од Копенхаген претставуваат правила кои дефинираат дали една држава е способна за членство во Европската унија. Станува збор за три основни критериуми и тоа: политички критериуми; економски критериуми; и правни критериуми што подразбира прифаќање на *acquis communautaire*, способност за преземање на обврските што произлегуваат од членството во Унијата. Трудот има за цел да го разработи процесот на демократизација на Балканските држави, меѓу кои и Македонија, имајќи во предвид дека сите држави аспирираат за членство во Европската унија, но се соочуваат со внатрешни

проблеми кои го отежнуват самиот процес на демократизација на нивните општества. Треба да се има предвид дека демократијата е прпвиот и основен предуслов за евентуално започнување на преговори, односно тие треба да бидат исполнети во моментот кога се донесува одлуката за почеток на преговори. Во трудот се разработува начинот на кој Европската унија и Балканските држави се соочуваат со процесот на демократизација со цел да се даде една претстава и појасна слика за начинот на кој се пристапува кон евроинтегративните процеси. Што се однесува до Република Македонија, во сегашната поставеност тоа е тешко остварливо поради отворените прашања кои постојат со соседите, особено со Република Грција, и начинот на донесување на одлуките од страна на Европскиот совет во поглед на доделувањето датум за почеток на преговори, што од друга страна доведе до нарушување на внатрешниот политички склоп и застој во процесот на интегрирање. Исто така, дадено е и кратко објаснување на политичката криза во Република Македонија, како и (не)успешното вклучување на Европската унија во решавање на двегодишната политичка криза. На крајот од трудот е даден заклучок кој, на основа на искуството од минатото и со разбирање на сегашното, нуди лекции за идното дејствување на политиката на Европската унија во регионот.
Клучни зборови: Демократија, интеграција, Европска унија, Република Македонија

1. ВОВЕД

Ако се осврнеме на политичката серија „Куќа од карти“ (“House of Cards”), во која главниот лик Франсис Андервуд (Francis Underwood) кој го игра Кевин Спејси (Kevin Spacey) вели „Демократијата е прецента“ (“Democracy is overrated”), истото може да се постави и во случајот со Македонија. Ова од гледна точка дека ако куќата од карти ја претставува вертикалната поставеност на демократијата, тоа значи дека најдолниот столб карти ја претставуваат граѓаните и ако таа линија ја задрмате тогаш ја губите и демократијата. По завршувањето на последните вооружени конфликти на Балканот, државите настојуваа во изградба на демократски општества. Но, дилемите во поглед на безбедноста и нерешените државни прашања продолжуваат да домининраат низ целиот регион. Стравувањата дека нестабилноста во една држава може да се прошири низ целиот регион и натаму ја дефинира политиката на ЕУ за вклученост и пристапување. Како резултат, понекогаш интересот за стабилноста е приоритет над другите размислувања, вклучително и консолидација на демократијата. Ваквиот пристап ја потценува клучната лекција на Европската интеграција: демократијата е најсоодветната политика за решавање на безбедносните прашања и за градење на државата. Во теорија, демократската консолидација на Балканот треба да биде вин-вин солуција; во пракса, патот е полн со политички замки и дилеми.

Градењето демократски режими во регионот кореспондира со изградбата на државата. Во срцето на проблемот се државите и нивните слабости за преземањето на потребните реформи за интеграција во ЕУ, како и решавање на внатрешните прашања и прашањата со соседите. Во срцето на решението е демократијата како осигурување за регионот во консолидирање на државите и општеството. Искуството со проширувањето на ЕУ со државите од Централна и Источна Европа потврди дека, иако градењето демократии треба да биде резултат на домашен политички процес, надворешните фактори може да имаат улога во поддршката на системска трансформација. Во време кога процесот на проширување се бори да биде ефективен, повторното проценување на односите меѓу ЕУ и Балканот е од клучно значење. По приемот на Хрватска во 2013 година, ризикот дека чекорот на пристапување е забавен и засенет од економската и политичка криза во ЕУ, Европа повторно го губи Балканот на национализам и насилство, како и сопственото влијание за сметка на други актери кој можеби не ги делат истите погледи и вредности.

Оттаму, ЕУ е фатена во дилема: како да се задржат Балканските држави со надежта за членство во ЕУ? Понатаму, оставајќи ги државите во заборав може да води кон влошување на нивните слаби демократии. Македонија, кандидат за членство уште од 2005 година, е во постојана блокада за започнување на пристапните преговори поради спорот за името со Грција. Како резултат, во Македонија речиси секоја година има политичка криза која ги поткопува меѓуетничките односи, ја нарушува демократијата, се заканува на безбедноста, се заостанува во реформите и се назадува во евро-атлантските интеграции. Додека државите-членки на ЕУ може да се согласат во однос на приоритетниот статус за Хрватска и Србија како стратешки за целиот регион, сличен третман не им е понуден на другите држави, како Македонија и Албанија. Постигнувањето на рамнотежа зависи не зависи само од ригорозната примена на условите: проблемот е во кредибилитетот. Критериумите за членство се менуваа низ годините, рефлектирајќи внатрешен развој, како и зголемените непријатности во поглед на проширувањето и потенцијалните последици. Ова води кон шпекулации дека демократската условеност се користи како изговор за да се држи остатокот од Балканот надвор од ЕУ без исклучоци.

Консолидација на демократијата не била секогаш приоритет на ЕУ. Европската комисија повикува на безбедност и функционирање на демократијата, како и на борбата против корупцијата и

организираниоет криминал. Како и да е, стабилноста на институциите, владеење на правото, слободата на печатот и граѓанското општество се подеднакво важни показатели. Овие аспекти привлекоа помалку внимание и може многу повеќе да се направи во адресирањето на нерешените прашања кои ги спечуваат националните парламенти во процесот на одлучување и имплементација. На краток и долг рок, клучните одговори на ваквата дилема може да се најдат само со поддршка на целосна демократизација на Балканот. Ова е во интерес на граѓаните, но и во интерес на ЕУ со цел да се обезбеди дека идното проширување нема да предизвика враќање на солидарноста на ЕУ и дека сите идни држави-членки се консолидирани демократии.

2. ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА НА БАЛКАНОТ!?

Опстанокот на мировни односи, натамошното спроведување на слободни и фер избори и прогресивна регионална соработка во повеќето области се само дел од напредокот направен од Балканските држави. Како и да е, овие постигнувања се прилично загрозени од нерешените прашања кои се штетни за регионот. Спорот за името со Грција продолжува да и штети на демократизацијата и меѓуетничките односи во Македонија. Тврдоглавата позиција на Србија и Косово во поглед на независноста продолжува да ја поткопува трансформацијата. Демократската слабост на Албанија резултира во политички ќорсокак, додека Босна и Херцеговина останува заробена во воена реторика со потенцијал за дестабилизација.

Балканските држави се дел од продолжена форма на демократска транзиција со проспект за евентуална консолидација.[159] Ова е точно, имајќи во предвид дека постои значителен број на случаи во кои државите и нивните граници се постојано предмет на расправа.[160] Според некои студии, не постои „консолидирана демократија“ на Балканот, но Македонија, Србија и Црна Гора се класифицирани како „полу-консолидирани демократии“, додека Албанија и Босна и Херцеговина се класифицирани како „транзициски владеења“ или „хибридни режими“, а Косово како „полу-консолидиран автократски режим“. Од друга страна, други студии потенцираат дека само Србија и Хрватска се демократии, додека другите Балкански држави колективно може да бидат опишани како расипани демократии: тие спроведуваат слободни избори, но не успеваат да обезбедат граѓански и политички права или ефективно одвојување од државните власти. Со други зборови, и покрај владеењето од страна на избрани претставници, демократските перформанси во регионот и натаму се без вистинска позитивна динамика.[161]

Блиска опсервација на квалитетот на демократијата во овие држави, меѓу кои и Македонија, може да помогне во разбирањето на политичките динамики и опциите на ЕУ за успешно да влијае во регионот. Дистинкцијата меѓу формална и ефективна демократија е корисна бидејќи овозможува критичко проценување на демократизацијата во поглед на формалните критериуми и суштинските карактеристики на демократијата.[162] Со други зборови, разликата треба да се прави меѓу институционалните/процедурални аспекти на демократијата и опсегот на кој тие се имплементирани во пракса. Навистина, демократските режими не се насекаде успешни со иста ефикасност и постојат недостатоци. Од оваа причина, треба да се внимава на поимите како „фасада демократија“ и „ефективна демократија“, каде разликата лежи во „владеење на правото“ и неговата фундаментална манифестација: правото на слобода.[163]

Основната причина на демократијата е да се овластат обичните луѓе со граѓански и политички права за водење на нивните животи засновано на нивните преференци. Од оваа гледна точка, правото да се овластат луѓето да направат сопствен избор по индивидуални прашања и нивниот глас за колективните прашања да биде од важност се алатки во првата одбранбена линија на демократијата. Легислативното вклучување на овие права создава формална демократија како потребна компонента за ефективна демократија, иако формалните права не се доволни за ефективна демократија. Со цел да се има ефективни права и слободи, одговорните за донесување на одлуки мора да ги почитуваат и следат овие права. И демократските слободи ефективно се почитуваат само во опсег во кој елитите се обврзани

[159] G. Pridham, Securing fragile democracies in the Balkans: the European dimension, Romanian Journal of European Affairs, Vol. 8, No 2, pp.: 56-70, 2008.
[160] R. Balfour, D. Basic, A bridge over troubled waters: Europeanising the Balkans, EPC Policy Brief, 2010.
[161] D. Linz, Thinking about hybrid regimes, Journal of Democracy, Vol. 2, pp.: 21-35, 2002; W. Merkel, Embedded and defective democracies, Democratisation, Vol. 11, No. 5, pp.: 33-58, 2004.
[162] M. Kaldor, I. Vejvoda, Democratisation in Central and East European countries, International Affairs, Vol. 73, No. 1, pp.: 59-82, 1997.
[163] J. Linz, S. Alfred, Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America and post-communist Europe, Johns Hopkins University Press, 1996.

со владеење на правото. Корупцијата на елитата ги нарушува граѓанските права и го прекршува владеењето на правото.[164]

3. ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА VIS-À-VIS ИНТЕГРАЦИЈА: СЛУЧАЈОТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Процесот на проширување на ЕУ води кон појавување на уникатен модел на демократска промоција преку интеграција.[165] Ваквиот модел е развиен во 90-тите години на минатиот век како резултат на подготовките за проширувањето на ЕУ со државите од Централна и Источна Европа и со формализирање на критериумите за членство на Самитот на Европскиот совет во Копенхаген, познати како Копенхагенски критериуми. Европската комисија игра – и се уште игра – значајна улога во мониторирање на напредокот преку годишни извештаи. Тесните мониторинг процедури го нагласуваат степенот на исполнување на политичките критериуми (стабилни институции кои гарантираат демократија, владеење на правото, почитување на човековите слободи и права и почитување на правата на националните малцинства) од страна на секоја држава-кандидат.

Потребно е да се потенцира дека критериумите од Копенхаген критериуми се дополнителни и не се предвидени во основните договори за ЕУ. Се работи за *in abstracto* одлука и се однесува на државите кои евентуално ќе се стекнат со статус на кандидат. Меѓутоа, моментот на нивно настанување е една работа; актуелниот момент е нешто сосема друго. Во современиве услови, севкупноста на Копенхагенските критериуми, без дилеми, функционира како правна категорија. Ова само делумно поради фактот што исклучително само еден аспект од Копенхагенските критериуми - единствено политичките услови како формално-правни и како пишани за прв пат се вклучени во Договорот од Амстердам. Политичката димензија која ја имаат политичките услови е што тие треба да бидат исполнети во моментот кога Комисијата го изготвува мислењето за државата која бара прием, како и исполнување на дополнителни критериуми кои не се содржани во правните акти на ЕУ. Со други зборови, Комисијата има правна обврска да го оцени само исполнувањето на политичките критериуми, што не значи дека другите две групи од критериумите (економските критериуми и обврските кои произлегуваат од членството) не се значајни.

Процесот на проширување кон Западен Балкан и Турција ја следи истата шема како и за државите од Централна и Источна Европа, но воведува нови аспекти кон процесот на политичка условеност. Овие рефлектираат внатрешна вознемиреност, како и сецифичниот регионален и државен контекст. Потешкотиите во имплементирањето и усвојувањето на некои од институционалните измени со Договорот од Лисабон и прашањата поврзани со капацитетот за соочување со внатрешните разлики, ја отргнуваат ЕУ од манифестирање на поголем ентузијазам кон проширувањето. Исто така, порастот на евро-скептицизмот и анти-имиграциски политички партии додаде дополнителен оган на проблемот. Доволно е само да се набљудуваат некои од политиките во државите-членки на ЕУ во поглед на бегалците, мигрантите и барателите на азил за да се разбере дека процесот на проширување станува чувствителна тема.

Потешкотиите со приемот на Романија и Бугарија и перцепцијата дека приемот е забрзан, заедно со зголемениот фокус на добро владеење и ситуацијата на Балканот, доведе до усвојување на комплексен мозаик на услови, бенчмаркови и очекувања, рефлектирани во различен степен на интеграција. Балканот е хетероген регион со држави кои пристапија во ЕУ во 2013 година (Хрватска), преку држави кои се „вечни“ кандидати (Македонија), до држави чија државност е блокирана и немаат формални односи со ЕУ (Косово).

Во поглед на Македонија без да навлегуваме во елаборирање на целата криза, ќе наведам две дежа-ву ситуации. Дежа-ву 1. Криза со настаните од 24 декември. Бојкот на собранието од најголемата опозициска партија во 2013 година, нивно враќање со формирање на анкетна комисија. Криза со прислушкуваните материјали. Бојкот на собранието од најголемата опозициска партија во 2015 година, нивно враќање со формирање на анкетна комисија. Ако сакаш нешто да не биде решено, формирај Анкетна комисија. Дежа-ву 2. Во 1998 година Словачка доби негативен извештај за исполнување на политичките критериуми од истите причини со кои Македонија се соочува денес: недостаток од стабилност на институции, рефлектирано со изборот на Претседателот, контроверзната употреба на претседателските овластувања, отсуство на опозицијата од Парламентот, нефункционирање на неговите комисии, како и одлучувањето во уставниот суд.

---

[164] R. Rose, A divergent Europe, Journal of Democracy, Vol. 12, No 1, pp.: 93-106, 2001.

[165] A. Dimitrova, G. Pridham, International actors and democracy promotion in Central and Eastern Europe: the integration model and its limits, Democratisation, Vol. 11, No. 5, pp.: 91-112, 2004.

Речиси 25 години независност, 10 години статус кандидат и 8 препораки за почеток на преговори, Македонија се соочува со најголемата политичка криза и како да се враќа онаму каде што почна. Едноставно како да треба од почеток да ги учи основите на демократијата. Поделената политичка култура, непособноста на политичките актери адекватно да реагираат и во интерес на граѓаните, недостатокот од компромис и корозија на политичкиот дијалог ја крена формата на продолжена и развлечена криза која доведе до недоверба во институциите. Без да се бараат виновници, потребно е итно враќање на довербата во институциите и изградба на систем заснован на *checks and balances,* бидејќи отсуството на демократски институции може да ја загрози стабилноста. Кризата покажа високо ниво на поларизација и потребни се политички заложби за решавање преку дијалог и во рамки на институциите за градење политички мир на демократски основи. Враќањето на демократските вредности бара трпение и напорна работа, особено од домашните актери. И покрај моето лично убедување дека Македонија треба да покаже сериозност и кредибилитет, како и капацитет и способност за соочување со кризи без меѓународна медијација, сепак и самата ЕУ треба да дејствува поодлучно бидејќи кризите на Балканот се во нејзиниот двор, а минатото е искуство кое ЕУ не може да го избрише.

Се доведовме во ситуација на преширока употреба на владеењето на политиката за сметка на владеење на правото. Македонија може да биде студија на случај каде многу уставни и законски прашања се решаваат според владеењето на политиката, по принципот мир во куќа што го дерогира воспоставеното право. Класични примери се: прво, аболицијата како квази-судско овластување на претседателот да се меша во судската власт, каде правната пракса не познава ситуации на повлекување на веќе дадена аболиција, што повлекува последици во насока на создавање преседан за сите идни слични ситуации, и второ, распуштањето на Собранието и враќање на пратениците по нивното распуштање. Одлагањето на изборите само го продолжи периодот на несигурност, бидејќи ЕУ не е заинтересирана за активни и долгорочни заложби, како што миграциската криза дополнително ја нарушува внатрешната политичка ситуација.

Досега, вина има и ЕУ која до 2010 година не успеа да го валоризира напредокот на Македонија во однос на нејзините евроинтеграции, туку со едноставно кревање на раменици, дозволи инаетот на една членка да оди во недоглед. Демократската условеност која ја бара ЕУ голем број држави не ја исполнуваат, а доколку се отвори дебата, половина држави-членки не ни заслужуваат да бидат дел од Унијата. Прашањето кое може хипотетички да се постави е: Дали, доколку Македонија спроведе најрегуларни избори, направи најдобри реформи во судството, администрацијата и медиумите, корупцијата ја сведе на најниско ниво, ќе добие датум за преговори? Одговорот е, кратко и јасно, не. ЕУ нема одговор како да ја интегрира Македонија надвор од политичката условеност. Може да се повика на алибито дека реформите се наши, процесот на интеграција е за нас, точно е дека ние оваа држава ја правиме за себе, не за Брисел, но сепак, преовладува фактот дека ЕУ, дури и да не беше политичката криза, нема одговор за нашето интегрирање. Политиката на ЕУ кон Македонија го поткопува кредибилитетот на Унијата како актер кој придонесува за долгорочна стабилност и демократски стандарди. Наместо сеопфатни решенија, вклучително и одблокирање на преговорите, претставниците на ЕУ пристапија кон утврдување итен договор чија имплементација е доведена во прашање уште од почетокот.

Во иднина, ЕУ треба да го интензивира мониторингот брз работата на институциите и процесот на одлучување, како и да работи за развивање на поактивна дипломатија. Нефункционални институции и непочитување на демократските практики се опасни за Западен Балкан и неговата интеграција за да се оправда политиката на неутралност на ЕУ во поглед на внатрешните политички случувања. Политичките тензии во Македонија, го покренаа прашањето дали ЕУ може или треба да направи повеќе во рана фаза на негативните тенденции. ЕУ, исто така, треба да даде поголем нагласок на демократските процеси, а не само на резултатот во поглед на бројот на усвоени закони. Паралелно со ова, треба на терен пореално да комуницира за проширувањето, промовирајќи поголемо разбирање во јавноста околу за и против европската интеграција. ЕУ зголемено се фокусира на проблеми поврзани со владеење на правото и зајакнување на судството, но демократијата е повеќе од тоа. Само однесување кое е правно-обврзувачко и имплементација на правата може да ја направи демократијата значајна во суштинска смисла.

ЗАКЛУЧОК

Консолидацијата на демократијата е најдобриот краткорочен и долгорочен пристап за креирање поволни услови за завршување на нерешените прашања. Тое е и предуслов за процесот на проширување, како и обезбедување дека Балканските држави ќе бидат во состојба да ги преземат принципите и обврските од членството во ЕУ. ЕУ значително се фокусира на проблеми поврзани со владеење на правото и зајакнување на судството во регионот, особено како одговор на стравувањата дека

организираниот криминал и корупцијата може да се прелијат во остатокот на Европа. Но демократијата е многу повеќе од тоа.

Додека владеењето на правото, корупцијата и организираниот криминал се клучни проблеми за граѓаните на Балканот, ЕУ и регионот ќе имаат корист од пристап кој е подеднакво поширок и продлабочен во промовирањето на реална или суштинска демократија. Пошироко, во смисла дека целиот спектар на формални права е потребен за постигнување ефективна демократија; и дека демократијата не може да функционира, меѓудругото, без слободата на изразување и здружување. И продлабочено: во смисла дека ефективната демократија има потреба од вистинско наметнување на законски засновани правила и практики. Само правно-обврзувачкото однесување и имплементацијата на правата може да ја направи демократијата значителна во суштинска смисла. Оттаму, ЕУ има потреба од фокусирање на формалните и суштински критериуми во проценувањето и утврдувањето на демократијата на Балканот.

Пристапувањето не треба да биде само штиклирање на реформите и усвојување на законите. Исто така, треба да биде и за процесот на одлучување и опсегот до кој принципите наметнати од условеноста се применуваат во пракса. Ова значи користење на целиот алат на дипломатски и политички притисок над Балканските држави. Ова, исто така, може да обезбеди попозитивен нарација за проширувањето, кој на ЕУ и е многу потребна. Уште од одбивањето на Уставот на ЕУ, потешкотиите во усвојувањето на Договорот од Лисабон, преку економската криза и сегашната мигрантска криза, реториката се оддалечи од големата стратегија за мир и просперитет низ цела Европа. Потребен е нов наратив фокусиран на позитивните факти дека демократската трансформација на регионот во изминативе години е постигнување кое мора да биде консолидирано. Успехот да се напарават Балканските држави демократски е голем предизвик за ЕУ и владите во регионот – како и круна на политиката на проширување на ЕУ.

Влијанието на ЕУ во регионот се потпира на атракција; нејзината атракција се потпира на кредибилитет. Ова зголемено исчезнува, особено по финансиската криза и сегашната мигрантска криза. Најдобрите практики кои се очекуваат од балканските држави треба да бидат следени од ЕУ и државите-членки. Поттикот на Комисијата за широка анти-корупциска стратегија на ЕУ, исто така, ќе ги зголеми напорите за борбата против корупцијата и во државите-кандидати. Тоа е, исто така, единствениот начин за ефективно адресирање на основните грижи на државите-членки во поглед на капацитетот на овие држави во задржување на нивните заложби во сите фази на процесот на пристапување, како и по примемот во ЕУ. Исто тка, ќе придонесе и за избегнување на политика на непроширување, како што е се случи во 2007 години и која трае во моментов со новата Комисија. Ова е особено важно, имајќи во предвид дека, како што стојат работите, следната рунда на проширување нема да биде пред 2020 година, според најавите на Европската комисија дека проширувањето ќе биде ставено настрана, за да може ЕУ да се консолидира одвнатре.

Една лекција која може да се научи од процесот на преговори со Хрватска е почнување со најтешките области за реформирање. Поглавјето 23 за Судството и фундаменталните права не може ефективно да се адресира во неколку месеци. Оттаму, Балканските држави треба да ги интензивираат нивните напори за реформирање на клучните области како што се корупцијата, зајакнување на независноста и одговорноста на судството, унапредување на ефикасноста на судовите, подобрување на квалитетот на јавната администрација – сите клучни за функционирање на владеење на правото. Раното започнување во адресирањето на овие прашања, исто така, може на овие држави да им даде време за долгорочен одржлив и веродостоен напредок.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

[1] A. Dimitrova, G. Pridham, International actors and democracy promotion in Central and Eastern Europe: the integration model and its limits, Democratisation, Vol. 11, No. 5, pp.: 91-112, 2004.
[2] D. Linz, Thinking about hybrid regimes, Journal of Democracy, Vol. 2, pp.: 21-35, 2002.
[3] G. Pridham, Securing fragile democracies in the Balkans: the European dimension, Romanian Journal of European Affairs, Vol. 8, No 2, pp.: 56-70, 2008.
[4] J. Linz, S. Alfred, Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America and post-communist Europe, Johns Hopkins University Press, 1996.
[5] M. Kaldor, I. Vejvoda, Democratisation in Central and East European countries, International Affairs, Vol. 73, No. 1, pp.: 59-82, 1997.
[6] R. Balfour, D. Basic, A bridge over troubled waters: Europeanising the Balkans, EPC Policy Brief, 2010.
[7] R. Rose, A divergent Europe, Journal of Democracy, Vol. 12, No 1, pp.: 93-106, 2001.
[8] W. Merkel, Embedded and defective democracies, Democratisation, Vol. 11, No. 5, pp.: 33-58, 2004.